

Н.В. Добіжа, канд. екон. наук, доцент
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання матеріально-технічного забезпечення інноваційно-орієнтованого аграрного сектору України. Розкрито принципові положення формування матеріально-технічних ресурсів в аграрному секторі, виділено фактори, що сповільнюють впровадження інноваційних технологій в аграрній економіці та окреслено перспективні напрями удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням індикаторів їх розвитку. Зосереджено увагу на потребі створення вітчизняних модернізованих технічних засобів та використанні новітніх, більш ефективних засобів виробництва вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: аграрний сектор, матеріально-технічне забезпечення, інноваційно-орієнтований розвиток.

Постановка проблеми. Нині аграрний сектор є одним з небагатьох секторів економіки, що здатен випускати продукцію, конкурентоспроможну на світовому ринку. Інноваційно-орієнтований розвиток аграрного сектора дозволив би розширити резерви його зростання, забезпечуючи при цьому системний розвиток взаємопов'язаних галузей національного господарства. Одним із найважливіших чинників підвищення ефективності виробництва в аграрному секторі є забезпеченість товаровиробників матеріально-технічними ресурсами в необхідній кількості з найбільш повним їх використанням. Зважаючи на складну ситуацію щодо оновлення, технічного переозброєння вітчизняних аграрних формувань, подолання технологічного відставання національного аграрного сектору зумовлює потребу дослідження проблема формування цілісної системи матеріально-технічного забезпечення, освоєння інноваційних видів техніки та технологій у

виробництво, організаційно-економічних засад трансформаційних зрушень на шляху до переорієнтації розвитку аграрного сектору на інноваційно-орієнтовану модель.

Економічне зростання у будь-якої сфері визначаються визначальною роллю інновацій, які значною мірою сприяють підвищенню продуктивності праці і ефективності вкладеного капіталу. Особливу роль в розвитку інноваційної сфери економіки відіграє світовий науково-технічний прогрес, адже саме він дозволяє визначати рівень розвитку кожного елемента інноваційної системи та використання науково-технічного потенціалу країни, а також характеризувати процес поступового розвитку науки та техніки, виробництва і сфери споживання [1, с.240].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційно-орієнтований розвиток аграрного сектору нині є об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених, серед них чільне місце посідають праці Ю.Є. Кирилова, Ю.О. Лупенка, В.І. Мельник, О.І. Мельник, Г.Є. Павлової, В.М. Пилявця, Б.В. Погріщука, Н.М. Сіренко, О.Г. Шпикулякта ін. Проблема матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору присвятили свої праці: С.М. Бортнік, І. Д. Бурковський, Д.М. Дідух, В.Я. Месель-Веселяк, П.В. Пивовар, А.М. Пивовар, О.М. Світовий, В.Є. Скоцик та ін. Проте, незважаючи на вагомі наукові здобутки, питання матеріально-технічного забезпечення інноваційно-орієнтованого аграрного сектору є недостатньо дослідженими.

Метою роботи є обґрунтування наукових і практичних рекомендацій щодо удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в концепції інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найбільш важливих чинників зростання обсягу виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції є забезпечення товаровиробників матеріально-технічними ресурсами в необхідній кількості та за оптимальною структурою, раціональне використання матеріально-технічної бази та її своєчасне оновлення. Основними методами оновлення та вдосконалення матеріально-технічного забезпечення підприємств є: кооперація та комбінування виробництва; застосування інноваційних технологій; посилення капіталізації через залучення інвестицій.

Систему матеріально-технічного забезпечення пропонується розглядати як сукупність принципів, форм, методів та заходів, спрямованих на виробництво і постачання технічних засобів, запасних

частин, паливномастильних матеріалів, енергоносіїв, засобів догляду, техніко-технологічне обслуговування та надання виробничих послуг, що реалізується шляхом взаємодії підприємств-виробників матеріально-технічних ресурсів, торговопосередницьких організацій, сервісних підрозділів, формувань з машиновикористання та державних органів, що регулюють відносини у сфері техніко-технологічного забезпечення. Діяльність цієї системи має бути спрямована на відтворення і розвиток матеріально-технічної бази, зростання рівня інновативності технологічних процесів, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та функціонування господарської системи загалом.

Метою стратегії розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства є забезпечення кількісного та якісного зростання фондооснащеності галузі, формування її активної частини в обсягах, спроможних забезпечити своєчасне і якісне виконання повного комплексу сільськогосподарських робіт за сучасними енергоощадними і безпечними технологіями. Індикаторами розвитку матеріально-технічного забезпечення визначено: збільшення вартості основних виробничих засобів (у порівняльних цінах) не менше ніж на 7 % щорічно; забезпечення двократного перевищення обсягів закупівлі сільськогосподарської техніки над обсягами її вибуття; збільшення частки вітчизняної техніки в загальній ємності ринку технічних засобів до 2020 р. до рівня 60-70%; навантаження ріллі на один універсальний трактор тягового класу 0,6-0,9 т/с для господарств населення до 2020 р. до 10 га [2, с.55].

В сучасних надзвичайно динамічних умовах жорсткої конкуренції успішне функціонування і розвиток підприємств суттєво залежить від якості, швидкості, надійності, ефективності їх матеріально-технічного забезпечення. Матеріально-технічне забезпечення відіграє провідну роль у підвищенні ефективності виробництва. Воно виступає в якості опосередкованого зв'язку між виробництвом та виробничим споживанням продукції виробничотехнічного призначення і його значення з розширенням масштабів виробництва постійно зростає [3].

Павлова Г.Є. наголошує на тому, що функціонування господарської системи в аграрній сфері, як і в будь-яких інших сегментах економіки за умов усеохоплюючого впливу конкурентного ринку, забезпечується інноваційною активністю економічних суб'єктів [4]. Нині між вимогами товаровиробників сільськогосподарської продукції до інноваційної системи та інтересами виробників наукових знань існує закономірна боротьба та протиріччя. Якщо перші здебільшого керуються ринковими

факторами, то другі в процесі своєї діяльності виходять із суб'єктивної зацікавленості, яка є породженням потягу до пізнання, нових знань [5]. Поєднання інтересів можливе лише при наявності третього суб'єкта, який буде виконувати роль по збалансуванню та регулюванню інтересів: розвиваючи неприбуткові фундаментальні знання, стимулювати прикладні дослідження. Створення інноваційного фонду – це та структура, яка має стати акумулятором наукових, фінансових, інформаційних і людських ресурсів для розвитку аграрного сектору у пріоритетних напрямках, а тому повинна бути наділена відповідними повноваженнями та сферами впливу.

У сільському господарстві використовується 2,6% основних засобів вітчизняної економіки. В сільськогосподарських підприємствах налічується 151,3 тис. тракторів, 104,3 вантажних і вантажопасажирських автомобілів, 72,4 тис. сівалок, 32,8 тис. зернозбиральних комбайнів та іншої сільсько-господарської техніки; 172 тис. тракторів і 21 тис. зернозбиральних комбайнів знаходяться у господарствах населення. Проте за рівнем забезпеченості сільського господарства матеріально-технічними ресурсами Україна значно відстає від розвинутих країн світу. В середньому по Україні на 1 га сільськогосподарських угідь припадає в 5-7 разів менше основних засобів, ніж у сільськогосподарських підприємствах з оновленою матеріально-технічною базою. Особливо низький рівень фондооснащеності спостерігається в господарствах населення, малих та середніх сільськогосподарських підприємствах з площею посівів до 250 га [2].

До основних факторів, що сповільнюють впровадження інноваційних технологій в аграрній економіці України належать: падіння виробництва сільськогосподарської продукції, детехнологізація і деіндустріалізація аграрного сектору; сировинний характер українського експорту сільськогосподарської продукції; низький рівень затребуваності результатів аграрної науки сільськогосподарським виробництвом, занедбаність системи профтехнічної освіти, яка б забезпечила село кваліфікованою робочою силою; наміри потенційних інвесторів та байдужість українських підприємств до власної землі; скуповування прав засновників сільськогосподарських підприємств, що призводить до відчуження значної кількості угідь із сільськогосподарського виробництва; недоступність кредитних ресурсів для придбання сучасної матеріальної бази [6, с.85].

Одним із чинників втрати 16-24 % урожаю є спрацьованість матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та використання фізично і морально застарілої техніки при збиранні врожаю.

Основними причинами такого кризового стану оновлення машинно-тракторного парку є: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, оскільки відсутні реальні гарантії їх повернення; зменшення інвестицій в сільське господарство; відсутність довгострокової стратегії та інноваційної політики держави в розвитку агропромислового комплексу; низька дієвість форм державної підтримки і проектів

Як слушно зазначає Скоцик В.Є.: «Ефективність функціонування галузей сільського господарства безпосередньо залежить від матеріально-технічного забезпечення. На сучасному етапі для подальшого розвитку аграрного виробництва існує потреба створення комплексної та збалансованої матеріально-технічної бази. Зростання рівня забезпеченості матеріально-технічними ресурсами дає змогу підвищувати рівень механізації виробництва в галузях сільського господарства [7, с.229].

Важливе місце в процесі розвитку сільськогосподарської техніки стає створення машин, що дозволяє впроваджувати принципово нові технології та технологічні операції, і завдяки цьому, не тільки підвищувати продуктивність праці, але й створити найсприятливіші умови для розвитку рослин, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, скорочення втрат продукції при збиранні, забезпечення екологічної безпеки і безпечних умов праці.

У сучасних умовах господарювання слід вирішити завдання щодо створення вітчизняних модернізованих технічних засобів виробництва з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Виробничою базою для модернізації техніки є існуюча мережа найбільш оснащених ремонтно-обслуговуючих підприємств, що включає в себе технічні центри та цехи модернізації заводів-виробників, найбільш оснащені ремонтні заводи, спецмайстерні і ремонтно-технічні парки в різних регіонах країни, які мають висококваліфіковані кадри фахівців.

Модернізація машин дозволяє значно підвищити їх технічний рівень при порівняно невеликих витратах праці, коштів і матеріалів: ціна відновлених і модернізованих машин не перевищує в середньому 60-80% від ціни нових при гарантованому їх ресурсі 90-100% від нових [8, с. 20].

Передбачається розвиток в країні вторинного ринку уживаної техніки, що забезпечить вирішення наступних завдань:

- збереження парку машин і підвищення технічного потенціалу господарств;
- продовження термінів служби машин і підвищення ефективності використання наявної техніки;
- забезпечення технікою економічно слабких і середніх господарств з мінімально можливими витратами.

Необхідність удосконалення управління матеріально-технічним забезпеченням виявляється ще й у тому, що на усіх циклах виробництва і переробки продукції у ланцюгу створення доданої вартості можна досягнути зменшення вартості готового продукту, знижуючи собівартість одиниці продукції, що збільшить його конкурентоспроможність. З іншого боку, не зменшуючи вартості готового продукту можна збільшити прибуток. При цьому, і загальна величина доданої вартості може збільшуватися коли застосовуються ресурсоощадні технології [9]. Належне забезпечення матеріально-технічними ресурсами також дасть можливість диверсифікувати виробництво та наростити випуск необхідної продукції.

Науково обґрунтованим у формуванні ефективної системи матеріально-технічного забезпечення є застосування логістичного підходу, що приводить до регулювання матеріальних потоків. Ці потоки виникають під час виробництва тих чи інших виробів; під час забезпечення виробництва необхідними матеріалами, комплектуючими та сировиною; під час зберігання на складі готової продукції, її розподілу та доведення до споживача.

До переваг використання логістичного підходу варто віднести: зменшення витрат на внутрішньовиробниче транспортування; раціональніше використання виробничих приміщень; оптимізацію завантаження і вивантаження різнопланових вантажів та маршрутів руху транспорту при доставці продукції споживачеві; своєчасну поставку продукцію в необхідному обсязі та відповідної якості надходження матеріально-технічних ресурсів у будь-який час, за умови, що рівень запасів не перевищить цільові показники та не знизиться нижче мінімально допустимого рівня.

Кількісне та якісне зменшення машинно-тракторного парку у багатьох агроформуваннях призвело до збільшення навантаження на техніку, що зумовлює потребу оновлення та модернізації технічних засобів. Важливе місце в процесі розвитку сільськогосподарської техніки стає створення машин, що дозволяє впроваджувати принципово нові технології та технологічні операції, і завдяки цьому, не тільки

підвищувати продуктивність праці, але й створити найсприятливіші умови для підвищення врожайності сільськогосподарських культур, скорочення втрат продукції при збиранні, забезпечення екологічної безпеки і безпечних умов праці. Досягнення технічного прогресу у сфері сільськогосподарського машинобудування, у першу чергу, спрямовані на наступне [10, с.101] :

1. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок впровадження нових прогресивних, високоефективних ресурсозберігаючих, ґрунтозахисних, високоточних технологій. Розширення сфери застосування високоточного землеробства, що дає можливість забезпечити ретельнішу обробку ґрунту, створити оптимальні умови для цілеспрямованого регулювання біохімічних процесів в ґрунті, проводити точну сівбу, впроваджувати ультрамалооб’ємне розпилювання пестицидів, оптимізувати робочий процес при збиранні врожаю, скорочувати витрати праці і кількість добрив, що вносяться, і пестицидів, а також використання води, палива та інших матеріальних ресурсів.

2. Зростання продуктивності і скорочення витрат в сільськогосподарському виробництві за рахунок: впровадження інтенсивних технологій; широкого впровадження багатofункціональних машин; збільшення ширини захвату машин і знарядь; підвищення вантажопідйомності; збільшення об’єму бункерів; зростання робочих і транспортних швидкостей при виконанні агротехнічних операцій тракторами; застосування нових робочих органів; широкого застосування електроніки; зростання потужностей двигунів.

3. Впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської техніки, що дозволяє значно підвищити продуктивність праці у сільськогосподарському машинобудуванні й забезпечити високий технічний рівень і якість машин, що випускаються.

Висновки. Система матеріально-технічного забезпечення розглядається нами як сукупність принципів, форм, методів та заходів, спрямованих на виробництво і постачання технічних засобів, запасних частин, паливно-мастильних матеріалів, енергоносіїв, засобів догляду, техніко-технологічне обслуговування та надання виробничих послуг, що реалізується шляхом взаємодії підприємств-виробників матеріально-технічних ресурсів, торгівельно-посередницьких організацій, сервісних підрозділів, формувань з використання силових агрегатів та установок й державних органів, що регулюють відносини у сфері техніко-

технологічного забезпечення. Діяльність цієї системи має бути спрямована на відтворення і розвиток матеріально-технічної бази, зростання рівня інновативності технологічних процесів та виробництва сільсько-господарської продукції.

Зростання обсягу виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції в умовах інноваційно-орієнтованого типу розвитку можливе шляхом оптимізації системи забезпечення товаровиробників матеріально-технічними ресурсами, раціонального використання матеріально-технічної бази та її своєчасного оновлення. Визначено, що основними методами оновлення та вдосконалення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств є: залучення інвестицій; кооперація та комбінування виробництва; розвиток логістичної системи; застосування інноваційних технологій виробництва та просування продукції. Доведено, що рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва впливає на його розвиток і галузеву структуру. Впровадження нових та модернізація наявних технічних засобів і технологій сприятиме ефективному господарюванню, підвищенню результативності виробничо-господарської діяльності вітчизняних товаровиробників.

Бібліографічний список: 1. Погріщук Б.В., Мельник В.І., Пилявець В.М. Інновації як індикатор економічного розвитку промислових підприємств // Економічний вісник Донбасу, 2013. – № 3 (33). – С. 236-241. 2. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с. 3. Бортнік С.М. Удосконалення управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства на засадах сорсингу та логістики. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153580066.pdf>. 4. Павлова Г.Є. Формування інноваційно орієнтованої системи управління аграрним сектором в національній економіці. ефективна економіка, 2015. – № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3874>. 5. Сіренко Н.М., Мельник О.І. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку аграрного сектора економіки України. – URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/uk/c113-2/16209>. 6. Кирилов Ю.Є. удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки. Scientific journal «Sciencerise». – № 3/3(8)2015. – С. 82-88. 7. Скоцик В.Є. Проблеми відтворення технічних засобів, як основи інтенсифікації

виробництва сільськогосподарської продукції. Сталий розвиток економіки, 2013. – № 4. – С. 229-233. 8. Бурковський І.Д. Поліпшення технічного обслуговування аграрного сектору економіки // Економіка АПК, 2005. – № 9. – С. 19-22. 9. Світовий О.М. Управління матеріально-технічним забезпеченням зернопродуктового підкомплексу та формування доданої вартості // Економіка і суспільство, 2016. – Вип. № 2. – С. 171-174. 10. Пивовар П.В., Пивовар А.М., Дідух Д.М. Особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання. International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2017. – № 1(7). – С. 98-103.

Н.В. Добижа. Матеріально-технічне забезпечення інноваційно-орієнтованого аграрного сектора України. В статті розглянуті питання матеріально-технічного забезпечення інноваційно-орієнтованого аграрного сектора України. Розкрито принципиальні положення формування матеріально-технічних ресурсів в аграрному секторі, виділені фактори, що заважають впровадженню інноваційних технологій в аграрній економіці і наведені перспективні напрями удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаропроизводителів з урахуванням індикаторів їх розвитку. Сосредоточено увагу на необхідності створення вітчизняних модернізованих технічних засобів і використання новітніх, більш ефективних засобів виробництва вітчизняними сільськогосподарськими господарствами.

Ключевые слова: аграрный сектор, материально-техническое обеспечение, инновационно-ориентированное развитие.

N.V. Dobizha. Material and technical provision of innovation-oriented agrarian sector of Ukraine. Taking into account the complicated situation regarding the renovation and technical re-equipment of domestic agrarian units, overcoming the technological backwardness in the national agrarian sector stipulates the demand to examine the problem of a holistic material and technical system formation, to master the innovative techniques and technologies of production, and organizational and economic foundations of transformational shifts on the way to the reorientation of the agrarian sector development on the innovative-oriented model.

The purpose of the work is to substantiate the scientific and practical recommendations for improving the system of material and technical provision

of agricultural producers in the concept of innovation-oriented development of the agrarian sector of the Ukrainian economy.

The article deals with the issues of material and technical provision of innovation-oriented agricultural sector of Ukraine. The basic principles of formation of material and technical resources in the agrarian sector are revealed; the factors which slow down the introduction of the innovative technologies into the agrarian economy are marked out; and the perspective directions of improving the system of material and technical provision of agricultural goods producers, taking into account the indicators of their development, are outlined.

We consider the system of material and technical provision as a totality of the principles, forms, methods and measures aimed at the production and supply of technical equipment, spare parts, fuel and lubricants, energy carriers, means of care, technical and technological maintenance, and the provision of production services implemented through the interaction of the enterprises producing the logistical resources, trade and intermediary organizations, service units, the formations which use power aggregates and installations and state bodies regulating the relations in the sphere of technical and technological provision. The activity of this system should be aimed at reproduction and development of the material and technical base, increasing the level of innovation in technological processes and production of agricultural goods.

An increase in the volume of production of domestic agricultural products under the conditions of an innovation-oriented type of development is possible by optimizing the system of provision of goods producers with material and technical resources, rational use of the material and technical base and its timely updating. It is determined that the main methods of updating and improving the material and technical provision of agricultural enterprises are the investment attraction; cooperation and combination of production; development of logistics; application of innovative technologies of production and products promotion.

Key words: agrarian sector, material and technical provision, innovation-oriented development.

Стаття надійшла до редакції: 11.08.2018 р.